

Voor Notenboom is het pure christendemocratische gedachtegoed gericht op subsidiariteit, beperking van de staatsinvloed en een sobere financiële politiek. Volgens hem heeft het streven naar meer overheidstaken toch vooral de overhand kunnen krijgen, omdat dit christendemocratische gedachtegoed steeds weer is verkwanseld door een zucht naar compromissen en macht. Dit gedachtegoed is volgens hem met name opgeofferd aan het streven naar een samengaan van de confessionele partijen KVP, ARP en CHU tot één CDA.

Helaas worden deze gedachten over een belangrijke politieke ontwikkeling door de schrijver maar zeer beperkt, niet overtuigend en ook weinig kritisch uitgewerkt. Het gaat in deze studie vooral over het macro-budgettaire beleid, waarin de ijzeren driehoek van financieringstekort, lastendruk en uitgaventotaal centraal staat. Het structurele begrotingsbeleid, de uitgavenpolitiek en het belastingbeleid zijn de relevante factoren. En deze op zichzelf interessante onderwerpen krijgen een nogal taaië behandeling, met veel aandacht voor technische en procedurele details.

De hoofdmoot van het boek bestaat uit een omstandige en vaak al te gedetailleerde opsomming van de verschillende bijdragen aan de financiële discussies in fracties, Tweede Kamer, ministerraad en media. Een diepgaande analyse van het geboden materiaal ontbreekt veelal. Soms worden ook feitelijke vragen niet uitgewerkt. Zo wordt een opmerkelijke ommezwaai van de ambtelijke studiegroep begrotingsruimte in 1973 gesignaleerd. Deze mondde uit in een op uitgavenverhoging gericht advies, dat veel invloed op de politieke gang van zaken heeft gehad. De ommezwaai wordt door Notenboom onverklaarbaar genoemd. De lezer vraagt zich af waarom de auteur niet via interviews de achtergrond van deze gebeurtenis heeft proberen te achterhalen.

De conclusie moet luiden dat het boek weinig nieuwe, verrassende gezichtspunten oplevert ten aanzien van de ontwikkeling van de overheidsfinanciën in een tijdperk, dat voor de overheidsfinanciën in politieke en technische zin toch erg interessant is geweest. Wel is in de studie veel grondmateriaal geïnventariseerd, waarop anderen kunnen voortbouwen.

J. K. T. Postma

J. J. van Dijk, *Strategie of eigen weg? ACOM 1982-2002* (Leusden: ACOM, 2002, 248 blz., ISBN 90 807145 18).

In het Nederlandse organisatieleven vormen de zogenaamde militaire belangenverenigingen een merkwaardig fenomeen. In vele opzichten gelijken zij op vakverenigingen maar hun positie ten opzichte van de werkgever heeft — en had zeker in het verleden — een ander karakter, omdat zij corporaties van overheidspersoneel zijn. Het heeft daardoor bijvoorbeeld tot 1983 geduurd voordat het stakingsrecht van ambtenaren expliciet werd erkend.

De Algemeen christelijke organisatie van militairen (ACOM), die het initiatief nam tot de uitgave van dit gedenkboek, is een onderdeel van het Christelijk nationaal vakverbond (CNV). Zij ontstond in 1982 door een fusie tussen de in 1902 opgerichte Nationale christen onderofficieren vereniging (NCOOV) en de Rooms-Katholieke onderofficiersbond Sint Martinus, die in 1911 tot stand kwam. Aan deze fusie was een lang en soms moeizaam onderhandelingsproces voorafgegaan. Tekenend is dat toen in 1962 de samenwerking tussen onderofficierenverenigingen ter sprake kwam, namens de afdeling Ermelo van de Christelijk sociale onderofficieren vereniging (die men zou kunnen aanduiden als de tak van de NCOOV die zich vooral bezighield met de stoffelijke belangenbehartiging) verklaard werd dat men geen behoefte had 'de macht van Rome ook op dit punt te helpen uit te breiden.' (40) Dat deze en andere fusies

toch tot stand kwamen, is naar mijn indruk in hoge mate daardoor veroorzaakt dat het voor afzonderlijke verenigingen steeds duurder werd er een eigen 'infrastructuur' op na te houden (zie de op pagina 193 en volgende aan de orde gestelde problematiek rond de 'schaalvergroting') en dat de overheid graag zo min mogelijk onderhandelingspartners tegenover zich zag. Op de vraag hoe de ACOM in dit krachten spel heeft gestaan, wordt in het laatste hoofdstuk eigenlijk geen definitief antwoord gegeven: Van Dijk beperkt zich tot de bewering dat men 'per situatie' verschillend handelde, maar wel onder erkenning van Gods Almacht. (226-227)

De actie voor betere arbeidsvoorwaarden bij de krijgsmacht heeft diverse perioden gekend van wat ik met een aan Clausewitz ontleende uitdrukking aanduid als 'frictie'. Men denke slechts aan de munterij op Hr. Ms.'De Zeven Provinciën' (1933) en de problematiek rond het einde van de Koude Oorlog en de vervanging van een militie- door een beroepsleger. Dat daarvan in dit boek betrekkelijk weinig doorklinkt, is waarschijnlijk daaraan toe te schrijven dat de twee bonden wier geschiedenis (ook voorzover deze voorafging aan de fusie) de hoofdschotel vormt, zich doorgaans 'rechts van het midden' bevonden.

Merkwaardig acht ik het bovendien dat niet of nauwelijks wordt verwezen naar de ondertekening door Nederland van het verdrag van New York over de gelijkberechtiging van mannen en vrouwen. Eigenlijk wijst alleen een enkele afbeelding, zoals de op pagina 192 opgenomen foto van een charmant en kordaat ogende vrouwelijke marechaussee, erop dat daardoor de Nederlandse krijgsmacht, zoals het wel eens wordt aangeduid, 'unisex' werd.

Dit gebrek aan sociale betrokkenheid veroorzaakt ook een zekere saaiheid, die vergroot wordt door het wel erg overvloedig gebruik van afkortingen. De vormgevers hadden er naar mijn mening goed aan gedaan wanneer zij de lijst van afkortingen op de pagina's 238-239 ook als een afzonderlijke losse bijlage hadden doen afdrukken. Deze onvolmaaktheden nemen niet weg dat Van Dijks zo degelijk gedocumenteerde werk een waardevolle bijdrage vormt tot de kennis van de sociale geschiedenis van de Nederlandse krijgsmacht.

Ph. M. Bosscher

T. Witte, *Tussen Coolsingel en Binnenhof. Stadsregionale capriolen in Rotterdam Rijnmond* (Den Haag: SDU uitgevers, 2002, 265 blz., €22,-, ISBN 90 12 09312 0).

Bij gebrek aan toegankelijk archiefmateriaal onttrekt het recente verleden zich soms grotendeels aan onze waarneming en het devies is dan: wachten tot deze mistbank in onze kennis oplost. Mist is niet de enige reden om gepaste afstand te houden. Bij het historisch onderzoek naar de recente gebeurtenissen in Srebrenica werd nog eens duidelijk dat waarheidsvinding dan onder zeer grote druk kan staan; de historici liepen in een mijnenveld. Daar staat tegenover dat het doorgaans om vrij fundamenteel werk gaat. De kans is groot dat de onderzoeker de toon zet, omdat niet eerder iemand zich in het onderwerp verdiepte. Dat maakt het werk zowel interessant als belangwekkend. Als professionele historici zich over de recente geschiedenis ontfemen kan hinderlijke legendevorming in een vroeg stadium de kop worden ingedrukt. Kortom: pogingen van historici om het recente verleden te boek te stellen verdienen onze sympathie.

Tussen Coolsingel en Binnenhof is zo'n poging. Het is het relaas van een halve eeuw bestuurlijke reorganisatie in het Rijnmondgebied, met de nadruk op de laatste vijftien jaar. De historicus Toby Witte kreeg belangstelling voor het onderwerp door de referenda die in 1995 in